

Het Kosterluik

Heemkundevereniging Sprang-Capelle

Jaargang 14
2020

Redactieadres: Schoolstraat 20, 5161 ZD Sprang-Capelle, tel. 0416-312210

Redactieleden: Koos Nieuwenhuizen, Piet Pruijssers, Dieter Verbeek, Rien Visser, Netty Waarts

no. 4
december

Van de redactie

Veel zaken in onze samenleving staan op 'on hold'. Een Engelse uitdrukking die veelzeggend is. Er is van alles en nog wat uitgesteld of verschoven. Kortom: de activiteit gaat niet door. U begrijpt dat in onze vereniging ook allerlei zaken op 'on hold' staan. Onze voorzitter vindt het saai om het daar weer over te hebben. Terecht, we gaan op zoek naar wat lichtpuntjes.

Van de kleine excursie naar de schuilkelder in het Kraanven hebben de aanwezigen genoten. Lees het verslag, dan kunt u zich ook een klein beetje in het Kraanven wanen. Maar heeft de oproep iets opgeleverd? Zijn er Sprang-Capellenaren die weten of er iemand uit ons dorp daar geschuild heeft voor de beschietingen van de Duitsers en de geallieerden? Het resultaat is mager. Lees het resultaat maar.

Om een weer leeswaardig en goed gevuld Kosterluik te maken hebben we gebruik gemaakt van het provinciaal archief (BHIC). Dat houdt de vereniging op de hoogte van allerlei

ontwikkelingen. Graag maken wij u daar deelgenoot van.

U zit waarschijnlijk ruim in de tijd. Nou, die kunt u dan gebruiken om alle namen van de dames op de foto bij de rubriek 'Wie kent ze?' op te sporen. We zijn benieuwd.

Een goede tijd toegewenst en blijf gezond. Veel leesplezier.

Rien Visser

Van de bestuurstafel

Het wordt saai om namens het bestuur voor u iets te schrijven over het wel en wee binnen onze vereniging. Om telkens weer de coronaperikelen aan te wijzen als oorzaak voor het niet door kunnen gaan van onze lezingen. Maar toch zijn er activiteiten binnen onze vereniging. Er is een groep leden bezig met het maken van wandel- en fietstochten door de drie kernen, met aandacht voor bijzondere objecten, huizen en gebouwen. In het voorjaar 2021 hoopt men deze route(s) te publiceren.

De dialectgroep blijft stug doorgaan met het publiceren van verhalen in het Sprang-Capels dialect. Hierbij hebben zij nadrukkelijk samenwerking gezocht met de andere dialectgroepen in De Langstraat. Zodat ook grammaticaal en taalkundig de goede spelling wordt gehanteerd. De Facebookgroep Sprang-Capelle Dialect is al op weg naar 450 leden! Prachtig initiatief van Klaas de Groot c.s. Bent u al lid van deze Facebookgroep?

De redactie van Bruggeske is hard aan het werk om samen met de schrijvers weer een mooie editie uit te geven. Anderen zijn weer bezig om oude verhalen in een nieuw jasje te publiceren voor het 'Weekblad Waalwijk'.

Het is ons helaas niet gelukt om de lezingen digitaal beschikbaar te stellen.

Ook de jaarprogrammacommissie heeft, ondanks de onbekende ontwikkelingen rond corona, haar programma voor 2021 opgesteld. U zult hier ongetwijfeld binnenkort over worden geïnformeerd.

In dit blad leest u ook het verslag over ons bezoek aan de schuilkelder, met de aansluitende natuurwandeling. Fijn dat het door u werd gewaardeerd.

Zo mogelijk informeren wij u tussentijds over actualiteiten van onze vereniging en over publicaties van Erfgoed Brabant via de mail. Als u wel mail hebt maar onze berichten nog niet ontvangt, wilt u dan even een mailbericht sturen, zodat we uw mailadres in onze ledenlijst kunnen aanvullen: penningmeester@heemkundesprangcapelle.nl

Wij wensen u namens het bestuur alle goeds en gezondheid toe!

Piet Pruijssers

In memoriam Kees Drost

Vrijdag 30 oktober 2020 overleed Kees Drost, 83 jaar oud. Hij behoorde al tientallen jaren tot de vaste groep vrijwilligers die op donderdagmiddag in ons verenigingsgebouw aanwezig was. Kees beheerde en verzorgde de voorwerpen en objecten van onze collectie. Op de zolder van het gebouw in de Schoolstraat had hij stellingen gemaakt waarop alles keurig gerangschikt werd. Hij was handig en zo nodig repareerde hij de spullen. Kees zorgde ervoor dat er op tijd koffie kon worden gedronken en waste daarna de kopjes af. Onder het koffiedrinken stak hij zijn onafscheidelijke pijp op. Dat was ook het tijdstip waarop Kees op rustige wijze zijn verhalen vertelde.

Kees was een zeeman, en als kapitein op de in 1939 gebouwde roemruchte sleepboot de 'Hudson' heeft hij alle wereldzeeën bevaren, met soms heel grote baggerschepen, sloopschepen en dergelijke als sleep. Met glinsterende ogen vertelde hij eens dat hij Kaap Hoorn gerond had; dat is de zuidpunt van Zuid-Amerika. Daar staan verraderlijke stromingen, en de wind komt er van alle kanten. Maar het lukte hem om er met zijn sleep, een olieplatform, zonder problemen door te komen. Later heeft hij tientallen jaren als kapitein gevaren op binnenvaarttankers. Kees bleef ook na zijn pensionering een man van het water.

Na de verhuizing naar 'Ons Heem' werd het beheer over de voorwerpen overgedragen aan Dik Evertse. Kees kwam zo mogelijk nog elke donderdagmiddag en zorgde voor het onderhoud van de ingeleverde spullen. Zijn laatste klus was het repareren van een Levensboom (een gietijzeren ornament in het bovenlicht van een deur). Er ontbrak een stuk aan. 'Daar bedenken we wel wat op', zei Kees. Hij maakte een mal, goot er materiaal in en 'plakte' het aan het ornament. Het werd gespoten en ziet er weer keurig uit.

Kees is ook jarenlang een trouwe bezorger geweest van onze uitnodigingen, Het Kosterluik en Bruggeske. De laatste jaren kreeg Kees ongemakken met zijn knie, en dat beperkte zijn mobiliteit. De Heistraat was zijn wijk, en ondanks de problemen met zijn knie, liet hij maar zelden verstek gaan.

Slechts enkele maanden geleden kreeg hij andere klachten. De artsen vertelden hem dat hij niet meer te genezen was. Kees aanvaardde dat berustend. Vrijdag 30 oktober begon 'zijn laatste reis'.

Boven de kaart staat:

*Ik weet niet hoe het zijn zal in die dagen,
wanneer ik scheid ga voor de laatste reis.
Zal dan mijn schip de laatste storm verdragen
en landen aan Gods eeuwig paradijs?*

We zullen Kees herinneren als een rustige en sympathieke man, die altijd voor onze vereniging klaar stond. We wensen Truus, zoon Alwin en de kleinkinderen veel sterkte toe om het verlies te verwerken.

Koos Nieuwenhuizen

Excursie naar het Kraanven op zaterdag 3 oktober 2020

In Het Kosterluik van september stond een uitnodiging voor een excursie naar het Kraanven. Daar ligt midden in de bossen een unieke schuilkelder uit de Tweede Wereldoorlog die wij mochten gaan bezichtigen, en daarna een natuurwandeling onder leiding van een gids.

35 leden meldden zich aan en ondanks het slechte weer waren ze er allemaal. 's Morgens regende het flink. Dat nodigde eerder uit om je nog eens lekker om te draaien in je bed dan om er op uit te trekken. Ik denk dat er niemand spijt van heeft gehad om toch te gaan. Het programma bestond uit twee delen: met groepjes van 5 personen de schuilkelder bezoeken en daarna met max. 10 personen een wandeling door het mooie natuurgebied rond de Kraanvenseberg. Piet Pruijssers wachtte de groepjes op en vertelde in de kelder het verhaal daarvan.

De welgestelde Tilburgse familie Hamer van Belle, rijk geworden met hun distilleer- en likeurstokerij, kocht ruim voor de oorlog een flink stuk bos in het Kraanven, waar zij een grote, stenen woning bouwde. En met het oog op de steeds heftiger wordende oorlogsgeruchten bouwden zij daarnaast een stevige schuilkelder.

In een van de vele heuveltjes werd een solide schuilkelder gemetseld, met in het midden nog een kolom om het dak te verstevigen. Je kunt er makkelijk rechtop in staan. Het is aannemelijk dat er ook nog een tafel, stoelen en een bed in stonden. Nu is het een kale ruimte met een paar banken die de huidige eigenaresse erin heeft gezet. Het is bekend dat er zich op het eind van de oorlog 19 gedeserteerde Duitse militairen hebben schuil gehouden. Door de ligging in het heuveltje valt de schuilkelder pas op als je voor de ingang staat. De

schuilkelder is nog steeds in een prima staat. De eigenaresse van het perceel en bewoonster van het naastgelegen huis, dat vanaf het pad niet zichtbaar is, woont daar al 30 jaar. Onlangs nam zij contact op met de voorzitter met de vraag of hij wist wie van de inwoners van Sprang-Capelle in deze kelder ondergedoken heeft gezeten.

Kort voor de bevrijding vluchtten veel inwoners uit Sprang-Capelle, bang voor de steeds heftiger wordende beschietingen, naar het Kraanven. Dat lag net buiten het bereik van de Duitse granaten en werd ook niet beschoten door de oprukkende bevrijders. Ik (Koos Nieuwenhuizen) heb me nooit afgevraagd naar wie of wat men vluchtte. Totdat ik een 90-jarig oud buurmeisje sprak, en die vertelde desgevraagd dat

men onderdak vond bij boeren aldaar. Ze sliepen in de schuur of stal. Maar niet in die kelder. Daar had ze nog nooit van gehoord.

Voor de boswandeling waren er twee ervaren IVN-gidsen, Joost Vreugdenhil en Rien Visser, die 's morgens en 's middags met kleine groepjes de wandeling maakten; totaal vier keer.

Ons groepje ging met Rien op pad. Hij begon met de uitleg dat het gehucht Kraanven al in de middeleeuwen op de kaart stond. Het gebied bestond toen uit heide en moerassen. De naam komt mogelijk van de kraanvogels die in die vennen volop voedsel vonden op hun trekvluchten. Maar ook hier veranderde het gebied door het ingrijpen van de mensen. Ze haalden de hei weg en gebruikten die om met de mest van het vee te mengen. Deze potstalmest werd gebruikt om de zanderige akkertjes wat vruchtbaarder te maken. En de moerassige vennen baggerde men uit om er turven van te maken. Zo ontstonden er zandvlakten en die begonnen te stuiven, net als de Drunense Duinen. Op de ontstane heuveltjes kwam weer begroeiing, vooral eiken- en dennenbomen en zo ontstond er tussen Kaatsheuvel en De Moer een mooi heuvelachtig bosgebied.

Het gebied kwam in de jaren vijftig voor een groot deel in handen van de Efteling die er een luxe bungalowpark van maakte. Het was zo'n mooi park dat zelfs de oud-premiers Van Agt en Lubbers er vertoefden.

Later is dat park weer afgebroken en kwam de grond in bezit van Natuurmonumenten. En die heeft de natuur zijn gang laten gaan en ontstond de huidige vegetatie. Typisch is wel dat er daar, waar vroeger de huisjes stonden nog steeds kale plekken in het bos zijn. Even opvallend was dat een van die veldjes door de dieren gebruikt werd als poepveldje. Er lagen veel soorten uitwerpselen van hele kleine tot een hele forse van de Schotse hooglanders toe, die daar vrij mogen rondlopen.

Ondanks de regen was het toch mooi in het herfstachtige bos. Rien wist 'alles' over de vele verschillende planten die we tegenkwamen. Een greep eruit: de vuilboom, ook wel sporkehout genoemd, heeft zwarte bessen, de bladeren werken laxerend en van de dunne takjes werden pennetjes gemaakt om de schoenzolen mee te versterken. We zagen Drentse krentenboom. Van het schors van de eikenboom werd looizuur gemaakt voor de leerindustrie. Het hout van de grove den werd gebruikt in de mijnen als stuthout. Als dat begon te kraken was het niet best, en de mijnwerkers moesten dan maken dat ze wegkwamen. Daarom werd het ook wel kraakhout genoemd.

We zagen de acacia met zijn grote stekels, taxusstruiken met hun giftige rode bessen; uit het blad wordt een medicijn tegen kanker gemaakt. Er stonden ook veel paddenstoelen, o.a. de stinkzwam met zijn typische vorm. De groenige kop stinkt erg maar de insecten zijn er dol op. De zwam groeit uit een bol die niet zichtbaar is. Wel op de bijgaande foto.

Ondanks het minder mooie weer kunnen we terugzien op een interessant excursie.

Aanrader: ga eens wandelen in dat gebied en start bij Kraanven 22, doorlopen tot het wildrooster. Volg de route die aangegeven is met blauwe pijlen.

Koos Nieuwenhuizen

Gevolgen coronacrisis, ook voor onze toekomstige activiteiten

Dit jaar vinden er geen lezingen van onze vereniging meer plaats.

Hoe actueel zouden we geweest zijn met een lezing over de wolf. Want die wolf is de afgelopen tijd behoorlijk in het nieuws geweest. Tot op ca. 25 kilometer afstand van Sprang-Capelle. Maar de lezing op **dinsdag 15 december over 'Wanneer verschijnt de wolf in de Loonse en Drunense Duinen?' door Bram Houben** gaat **NIET** door.

Hoe het gaat met de lezingen en andere activiteiten in het nieuwe jaar 2021 is nog niet bekend. De commissie die het jaarprogramma samenstelt, gaat wel aan de slag en komt met een voorstel naar het bestuur. U wordt van het resultaat op de hoogte gehouden. De verwachting is dat we onze eerste activiteit in maart 2021 kunnen houden.

Bezoek aan 'Ons Heem' wordt weer mogelijk op donderdagmiddagen en op de 1^e zaterdagmiddag van de maand, tussen 14-16 uur, **na telefonische afspraak**. Max. 4 personen per bezoek. U kunt hiervoor bellen naar 0610743364 (Ad Sterrenburg).

Piet Puijssers

Grenzen van Brabant

De religieuze grens tussen protestants en katholiek Brabant bij Kaatsheuvel en Sprang-Capelle is een van de hoofdrolspelers in een boek over de grenzen van het hertogdom Brabant. 'Brabant Onbegrensd' verschijnt begin mei met stille trom, omdat de coronasituatie een officiële presentatie niet toestaat. Terwijl literair schrijver Stijn van der Loo, journalist Paul Spapens en dichter JACE van de Ven er toch drie jaar aan hebben gewerkt. Alle drie zijn Brabanders in hart en nieren.

Ze noemen het boek van 190 pagina's een cultuurproject om recht te doen aan de bijzondere opzet en inhoud. In het boek staan acht verschillende vormen van grenzen in het voormalige hertogdom Brabant. De drie auteurs kozen voor dit gebied, omdat ze alle drie Brabanders zijn, maar ook om het thema letterlijk te kunnen begrenzen. In verschillende literaire genres willen ze laten zien hoe mensen hun eigen grenzen optrekken. Het boek is een pleidooi om die grenzen te slechten, er overheen te trekken en op die manier andere mensen te ontmoeten. In deze coronatijd is dit thema onvoorzien zeer actueel.

De schrijvers van Onbegrensd Brabant bij de door de Belgen als gevolg van de coronacrisis afgesloten grensovergang Hilvarenbeek-Poppel. Van rechts naar links: Stijn van der Loo, JACE van de Ven en Paul Spapens.

De grenzen die worden beschreven zijn onder meer de religieuze grens in het noordwesten van de provincie Noord-Brabant en de taalgrens ten zuiden van Brussel. Bizar is het feit dat de rijksgrens tussen Noord-Brabant en België wordt gemarkeerd door twee januskoppen, een sterk symbool van de verschillen die aan weerskanten van de grens zijn gegroeid. Zo staan in het boek acht verschillende vormen van grenzen, waaronder een ondergrondse grens (De Peelrandbreuk) en de Europese grenzen in Brussel die vroeger Brabantse grenzen waren. Ook wordt de Maas als grensrivier overgestoken.

De verschillende grenzen worden eerst door Paul Spapens journalistiek beschreven. Vervolgens komt Stijn van der Loo aan het woord. Geïnspireerd door dezelfde grenzen schrijft hij in acht hoofdstukken een compleet literair boek. Op zijn beurt schrijft JACE van de Ven over dezelfde grenzen gedichten. Wat betreft afbeeldingen is het boek bijzonder door de speciaal hiervoor gemaakte 'grenzschilderijen' door Felice Hanssen. Bij elk hoofdstuk staat een historische landkaart van het hertogdom Brabant. Deze zijn beschikbaar gesteld door de Brabant-Collectie van de Tilburg University.

De verschillende grenzen worden eerst door Paul Spapens journalistiek beschreven. Vervolgens komt Stijn van der Loo aan het woord. Geïnspireerd door dezelfde grenzen schrijft hij in acht hoofdstukken een compleet literair boek. Op zijn beurt schrijft JACE van de Ven over dezelfde grenzen gedichten. Wat betreft afbeeldingen is het boek bijzonder door de speciaal hiervoor gemaakte 'grenzschilderijen' door Felice Hanssen. Bij elk hoofdstuk staat een historische landkaart van het hertogdom Brabant. Deze zijn beschikbaar gesteld door de Brabant-Collectie van de Tilburg University.

'Onbegrensd Brabant' is een uitgave van uitgeverij BravoBrabo. Het boek kost 19,90 euro. De verzendkosten bedragen 5 euro. Te bestellen via www.mijnwebwinkel.nl/winkel/studiobbh.

Oproep, oproep, oproep!

Op de vraag wie er aan het eind van de Tweede Wereldoorlog in de schuilkelder in het Kraanven heeft gezeten, is niet direct een antwoord gekomen. We moeten de eigenaresse van de schuilkelder dus teleurstellen. Zij wilde graag kennis maken met de personen die van haar schuilkelder gebruik gemaakt hadden.

Wel zijn er twee voorvallen verteld over mensen uit Sprang-Capelle die een veilig heenkomen zochten in het Kraanven. Eén daarvan werd ondergebracht bij een boer in het Kraanven. Een andere familie vertelde dat in hun familie het verhaal rondging dat een tante op de fiets naar Loon op Zand ging. Maar of dat het Kraanven was, is niet bekend.

Mochten er toch nog verhalen opborrelen over die schuilkelder, dan graag contact opnemen met de vereniging.

Rien Visser

Joodse onderduikers en onderduikadressen in Sprang-Capelle

Na de oproep in Het Kosterluik, waarin ik gevraagd heb naar gegevens over Joodse onderduikers in Sprang-Capelle, heb ik enkele reacties gekregen. Maar zover mij ooit ter ore is gekomen, moeten er meer adressen zijn. Ik zou zeggen: vraag er je oudere familieleden eens naar. Of misschien weet u zelf nog iets te vertellen.

De volgende families en de geredde personen zijn mij nu bekend:
dokter Verheij (Verheij, Joor Bastiaan & Leonie Verheij-van der Mandele); bekend zijn de namen van zeven geredde personen;
familie A. van Tilborgh en de geschiedenis van Dov Frohman;
familie W. Haverhals-Groeneveld uit de Heistraat en Bob Velleman;
familie K. Brouwers-Mandemakers en Dora Cohen-Blok en Salomon Abraham Cohen;
families Johan de Groot-Sprangers en Piet de Groot-de Graaf en Alex de Zoete;
Hennie Gouda en Benjamin Ricardo;
familie van Alphen-van Kooperen en het echtpaar Cohen;
Adriaan en Cornelia Adriana Kemmeren-Nouws en Eljakim en Martha Alvares-Vega; (Het adres van deze familie is onbekend; wel is een onderscheiding Yad Vashem uitgereikt.)
Het Joodse echtpaar Oster heeft op de Nieuwevaart 57-59 gewoond.

Maar er moeten meer onderduikadressen voor joden in Sprang-Capelle zijn geweest. Als u meer gegevens hebt of verhalen of foto's over de onderduikers en hun gastfamilies, willen wij ze graag ontvangen. Als u het moeilijk vindt om het op te schrijven, maar wel wilt vertellen wat u weet, dan maken we graag een afspraak.

voorzitter@heemkundesprangcapelle.nl

of telefoon 06 51 11 97 76

Alvast hartelijk dank!

Piet Pruijssers

Eerlek duur ut langst.

`t Ies bèèna vèftug jaor geleeje, dink ik, dè 'k ès meèster van de Sprangse schôôl mee méén klas kènder op de fiets vanaf de Prins Willem-Alexanderschôôl in de Rembraandtlaon dur de Kerkstraot en de Van der Dùinstraot naor de sporthal Zidewinde ging om daar te gymmen. Dè moes toen zo. De schôôl ha nog gin èège gymzaol.

Van te vurre was un boerke naor ut postkantoor in de Van der Dùinstraot gegaon om daar zèn A.O.W., (oudedagvurzie-ning) op te haole. Toen hij op weg was naor huis ging ut fout. Een gedeelte of misschien wel het heële bedrag verloor hij onderweg. De briefkes lagen overal in het zaand langs de straot verspraaid.

Toen kwaam ik mee mèèn leèrlinge dur de Van der Dùinstraot. Zelf fietste ik zoals gewôn luk aachteraon en was min of meèr verbaosd over wè `t ur veur in de groep fietsers ineèns gebeurde. De jonges en mèède stopten natuurluk, vlogen van d'r fiets aaf en begonne gelèèk te raope. 5 gulden, 10 gulden, 25 gulden. Ammaol briefkes. Vur dieë tèèd groôte bedraoge. Vriendelijk vroeg ik aon de leèrlingen ut gevonden geld aon mèèn te geven. Daorna verder gefietst deur de Raodhuisstraot naor Zidewinde om te gymmen.

Toen we nao de gymles terug op schôôl ware, wier al snel dùideluk wie ut ongelukkige boerke was. Tusen de middag

zelf maor gaauw naor zijn boerderijke gegaon en ut geld truug gegeven. Gelukkig klopte ut mee ut bedrag wè `t ie verloren was. Toen wier nog tegen meen gezeed: "We kommen de kènder wel op schôôl bedanken dè ze ut geld zage ligge, opgeraopt hebben en eèrluk teruuggegeven hebben. De leèrlingen ha `n ut natuurluk òk in d`r eige zak kunne steke."

Er gebeurde echter niks. Na rùm un week kwam ut boerke op schôôl en gaaf de kender van de klas ieder kend un klèèn rolleke drop als dank.

Meester Van Zelst

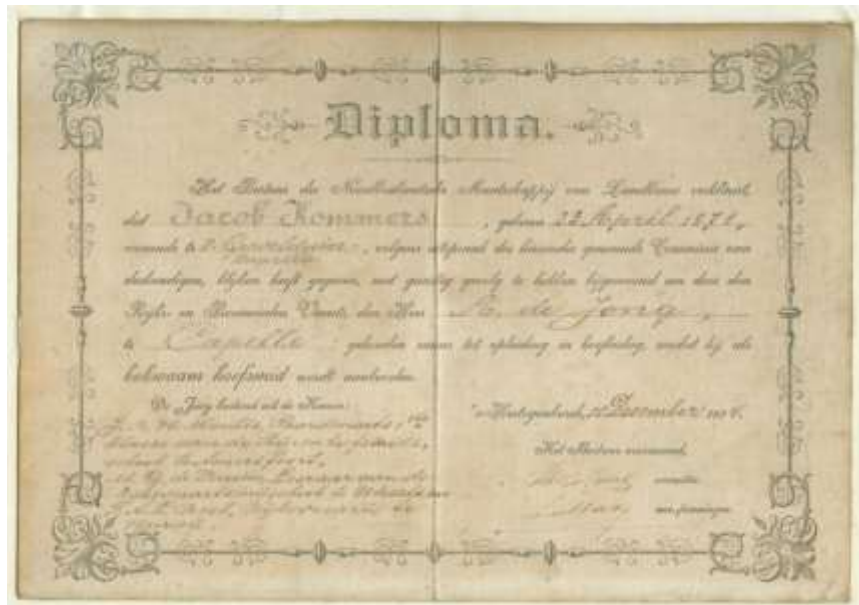
Nieuwe aanwinsten

In mei kregen we van Sjaak Kommers uit Eindhoven een aantal stukken voor ons archief. Daaronder een ingelijst diploma 'bekwaam hoefsmid' van Jacob Kommers. Dat ontving hij op 10 december 1894 na een cursus bij A. de Jong te Capelle.

Verder een aantal foto's, prints en ansichtkaarten, waaronder twee foto's van het ouderlijk huis aan de Wendelnesseweg-Oost 52. Een daarvan is genomen tijdens de watersnoodramp in 1953, waarbij het water in de polder staat. En een foto van het bejaardencomité Capelle op bezoek bij koningin Juliana (1968).

Van Dick Kraal ontvingen we een pakket met archivalia waar we uit mochten halen wat voor de vereniging van belang kon zijn. Daarvan hebben we de financiële jaarstukken van 'Sirena' over het jaar 1983 bewaard als voorbeeld. Voorts stukken

betreffende de huur van Jan Jannenstraat 4 van Woningbouwstichting Sprang-Capelle. Ook drie originele kranten waarin de begrafenis van Jan de Rooij wordt beschreven. Deze zijn weliswaar al een keer gearchiveerd, maar vanwege het belang daarbij gevoegd.

In de brievenbus vonden we een omslag van een anonieme schenker, met daarin een aantal oude platen, boekjes, etc. over het Oranjehuis. Daarvan een 'gedachtenisboekje' over koningin Emma dat we vanwege de curiositeit hebben gearchiveerd. Betreffende de overige stukken over het koningshuis zullen we een andere bestemming zoeken.

De omslag bevatte ook een rijmprent die op 7 januari 1937 door de regering is uitgereikt aan de Nederlandse jeugd. Voorts de prachtig gekleurde en van een plaatje van de Goede Herder voorziene getuigschriften van Adriaan Kruijf, en Anna A. Kruijf ter gedachtenis bij het verlaten der christelijke school te Sprang. En als laatste een prachtige plaat ter 'Gedachtenis aan de Ure der Belijdenis' als lidmaat der Nederlandsche Hervormde Kerk, van Adriaan Kruijf. Deze laatste stukken zullen worden gearchiveerd.

Van Koos Nieuwenhuizen zijn stukken ontvangen over de mond-en-klauwzeer (MKZ) hier ter plaatse. Waaronder een conceptverslag met aantekeningen die de gebeurtenissen per dag verslaan, krantenknipsels, brieven.

Alle gevers hartelijk dank!

Jan Korpershoek

Waar is dit en waar was dat?

Waar was dat?

Je kent je dorp of je kent het niet..... De bedoeling van deze puzzelrubriek is dat we wat beter opletten als we door ons dorp wandelen of fietsen. Want er zijn heel wat opvallende zaken op te merken. Dat lijkt me een extra uitdaging in deze coronatijd. Er wordt veel gewandeld en gefietst. Laten we eens niet de nadruk leggen op de kilometertjes die je aflegt maar op wat je aan of op de huizen voor bijzonders ziet. Eén lid van onze vereniging doet dat zeker: Nico Wittebol. Hij was de enige die wist te melden dat de versiering met vlinders op de muur bij Irenestraat 12 zit. Nico, je kunt weer een glaasje wijn inschenken.

Waar is dit?

Deze keer zijn we in het westen van ons dorp aanbeland. Ik heb aan de redactie van het Kosterluik gevraagd om de foto van deze 'versiering' extra groot af te drukken. Niemand kan hem op deze manier over het hoofd zien.

Het is duidelijk welk dier het is. Dus je moet dit niet zoeken bij een bakker. Succes met het puzzelen.

Bel uw oplossing door naar de redactie van het Kosterluik, p.a. Netty Waarts, tel. 0416-312210 of stuur een e-mailtje naar nwaarts@home.nl, onder vermelding van 'oplossing puzzel 14.4'.

En vergeet niet uw adres te vermelden.

Onder de goede oplossers wordt een fles wijn verloot.

Ad Wagemakers

Tweede deel van het dagboek van Jan de Quay

Eind vorig jaar nam Wim van de Donk, de toenmalige commissaris van de Koning in Noord-Brabant, het eerste deel van het digitale dagboek van Jan Eduard de Quay in ontvangst in het Provinciehuis in 's-Hertogenbosch. Nu staat het tweede deel van zijn

dagboek ook online: www.bhic.nl/dagboekdequay. Dit behelst de belangrijke periode van 24 januari 1945 – 24 mei 1945, waarin we onder meer zien hoe De Quay probeert invloed uit te oefenen op de formatie van een nieuw te vormen kabinet. Jan de Quay (1901-1985) was van 1946 tot 1959 commissaris van de Koningin in de provincie Noord-Brabant en aansluitend tot 1963 minister-president van het naar hem genoemde kabinet-De Quay.

In eerste instantie lijkt dit tweede deel geheel in lijn te lopen met wat hem de weken en maanden daarvoor had beziggehouden: zijn werk voor het College voor Economische Aangelegenheden in het bevrijde Zuiden, zorgen om de nood in bezet gebied, argwaan om de intenties van de communisten, het dilemma met betrekking tot de Nederlandse Volksbeweging, zijn verhouding met het bisdom en verder de voorgenomen (riskante) reis van koningin Wilhelmina door het bevrijde Zuiden.

Maar uitgerekend op 24 januari 1945, als hij met zijn tweede deel van het dagboek start, is in Londen het tweede kabinet Gerbrandy demissionair geworden. Dit kabinet was al langer verscheurd door onderlinge tegenstellingen en verwickeld in conflicten met koningin Wilhelmina. Als gevolg van de daarvoor ontstane crisis wordt de positie van De Quay, inmiddels vertrouweling van de koningin, aanzienlijk versterkt. Zo kan hij als schaduwformateur invloed uitoefenen op de formatie van een nieuw te vormen kabinet dat in het teken moet staan van vernieuwing. Ook lezen we in dit deel over de moeilijke invulling van de post minister van Oorlog, omdat deze rechtstreeks verband houdt met de func-

tie van prins Bernhard als bevelhebber van de Binnenlandse Strijdkrachten. Hoe denkt Jan de Quay, die op 24 maart 1945 tot minister van Oorlog wordt benoemd eventuele constitutionele gevaren te voorkomen?

Commissaris van de Koningin Jan de Quay onthult hier het Jan de Rooij monument aan de Tilburgseweg in Sprang.

Zijn dagboeknotities geven een indringend beeld van het toen net bevrijde Brabant. We krijgen toegang tot de leefwereld van een betrokken en gedreven Brabantse, katholieke bestuurder, halverwege de twintigste eeuw. Iemand wiens inzet en keuzes hem, afhankelijk van standpunt en tijdsgeest, soms populariteit bezorgden en soms venijnige kritiek. Maar ook geven zijn pennenvruchten blijk van zijn warmhartige karakter en grote toewijding als familieman voor zijn grote gezin. En altijd is er weer het zelfverwijt dat hij in gebed en kerkelijke plichten schromelijk tekort schiet: *"Ik sta nu wel in de branding en voel me kiplekker erbij. Misschien te goed. Nog steeds geen gelegenheid gehad te biechten. Al 3 keer voor niets geweest. Het wordt tijd, want ik zak af."* (16 februari 1945.)

Gedreven Brabantse, katholieke bestuurder

Jan Eduard de Quay (1901-1985) speelde een belangrijke rol in de Nederlandse politiek van de twintigste eeuw. In 1940 en 1941 gaf hij mede leiding aan de Nederlandse Unie, maar die werd door de Duitsers verboden. Daarna was hij gijzelaar in Haaren en Sint-Michielsgestel en onderduiker in de buurt van Beers. Na de oorlog was hij o.a. minister, commissaris van de Koningin in Noord-Brabant, premier en lid van de Eerste Kamer voor de Katholieke Volkspartij.

Woord van dank

Het is nooit de bedoeling geweest van Jan de Quay dat de tekst van dit dagboek openbaar zou worden. Juist daarom zijn wij erkentelijk voor het besluit van zijn nazaten om in te stemmen met de onverkorte publicatie ervan. Want na al die jaren is het nog steeds fascinerende lectuur.

Wie kent ze?

Laatst kreeg ik een mooie foto in handen gestopt.

Mevrouw Kroeze zocht een goede bestemming voor bijgaande groepsfoto. Het is een heel gezelschap dames die hun jaarlijkse uitstapje deden. Het moet in de jaren 70 van de vorige eeuw geweest zijn. Toen kon je als vereniging nog leuke uitstapjes maken.

De groep dames van de Plattelandsvrouwen waren opstap naar de AaBe-fabrieken in Tilburg. Er werden daar rondleidingen gegeven. En na zo'n rondleiding waren er allicht een paar dames die een warme wollen deken mee naar huis namen.

Maar nu de hamvraag: wie staan hier op de foto?

Ik ben benieuwd naar uw antwoorden.

Ik zie of hoor graag uw reactie via

telefoon: 0416-277386 of e-mail koos@heemkundesprangcapelle.nl. En het liefst per mail, dan heb ik alle gegevens op papier.

Aabe

Königliche Aabe vollreife-er-Lehrerbildung

- 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
- 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 28. 29.
- 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41.

Onderzoek naar criminaliteit tijdens Tweede Wereldoorlog

De misdaadcijfers in Nederland bereikten tijdens de Tweede Wereldoorlog een hoogtepunt. De eenvoudige tegenstelling tussen 'goed' en 'fout' verwaterde en de opvattingen over criminaliteit veranderden. Nieuw onderzoek probeert meer inzicht te krijgen in dit opvallende aspect van de oorlog. Het onderzoek is een samenwerkingsverband tussen het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), het Noord-Hollands Archief (NHA) en Jan Julia Zurné, politiek historicus van de Radboud Universiteit.

Stijgende criminaliteitscijfers

Tijdens de Tweede Wereldoorlog schoten de criminaliteitscijfers omhoog, met name die voor diefstal en andere vermogensdelicten. De oorlogsomstandigheden zoals schaarste, honger en de neiging zich te verzetten tegen de bezettingsmacht, zorgden ervoor dat burgers anders gingen denken over het overtreden van de wet. Gewone mensen, onder wie opvallend veel vrouwen en jongeren, voelden zich steeds vaker door de omstandigheden gedwongen om zich op het criminele pad te begeven. 'Opvattingen over criminaliteit, misdrijven en de rechtsstaat blijken niet statisch te zijn, maar veranderen wezenlijk onder druk van een crisissituatie zoals een bezetting. Ook na de bevrijding duurde het enige jaren voordat de criminaliteitscijfers weer gedaald waren tot op het vooroorlogs niveau', vertelt Radboud-onderzoeker Jan Julia Zurné.

'Dat de criminaliteit tijdens de Tweede Wereldoorlog toenam wisten we al, maar hoe dit verschijnsel in zijn werk ging en wat de wisselwerking was tussen opvattingen daarover bij zowel burgers als de betrokken gerechtelijke instanties is nog niet duidelijk en ook nooit eerder onderzocht.'

Wisselwerking tussen burgers en juristen

In het onderzoeksproject 'Criminaliteit in oorlogstijd' onderzoekt Zurné hoe burgers en juristen zich in gerechtelijke stukken uitlieten over criminaliteit. Ook bestudeert hij hoe de rechterlijke macht het vervolgingsbeleid aanpaste op de toename van criminaliteit tijdens en na de bezetting. 'Door digitalisering en slimme analyse van talrijke en nog nauwelijks onderzochte rechtbankarchieven uit Den Bosch en Haarlem kunnen we hier nu meer inzicht krijgen.' Zurné deed eerder onderzoek naar aanpassingen in het vervolgingsbeleid van het Belgische Openbaar Ministerie tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Uniek gebruik gerechtelijk bronnenmateriaal

Archieven van gerechtshoven, arrondissementsrechtbanken en kantongerechten bevatten een schat aan informatie over het dagelijks leven van 'gewone mensen' tijdens en direct na de Tweede Wereldoorlog. Toch zijn deze bronnen tot nu toe amper gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek vanwege beperkte openbaarheid, privacywetgeving en grote omvang van het materiaal. Mede door de inzet van nieuwe technieken komt daarin verandering. Zurné gebruikt in haar onderzoek tekstherkenning (OCR) en op kleinere schaal ook handschriftherkenning (HTR), waardoor de strafvonnissen en -dossiers op geautomatiseerde wijze volledig (full-text) doorzocht kunnen worden. Op die manier kan grootschalige tekstanalyse worden toegepast.

Het BHIC en het NHA willen met het onderzoeksproject optimaal recht doen aan deze bijzondere bronnen uit hun collecties. Door samen te werken met de Radboud Universiteit worden deze bronnen nu ook voor het eerst uitgebreid wetenschappelijk onderzocht. Het project is mede mogelijk gemaakt door het Mondriaanfonds, het publieke stimuleringsfonds voor beeldende kunst en cultureel erfgoed, en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ter gelegenheid van 75 jaar bevrijding.

Presentatie nieuwe inzichten

De verkregen nieuwe inzichten en de verhalen over criminaliteit en het dagelijks leven tijdens de Tweede Wereldoorlog dienen niet alleen als inspiratiebron voor historici, genealogen en familieonderzoekers, maar ook voor studenten en scholieren. De resultaten van het onderzoek, dat ongeveer drie jaar in beslag neemt, worden tijdens en na het onderzoek gepresenteerd via diverse kanalen en middelen, waaronder een boek, lespakketten en themamiddagen. De 'boevenverhalen' worden via diverse websites/portals verspreid. Gedurende het onderzoek maken deelnemende archieven veel archiefmateriaal digitaal toegankelijk. Hier kunnen ook andere onderzoekers gebruik van maken.

*Het bestuur wenst
al haar leden
goede Kerstdagen en
een voorspoedig en gezond 2021 toe*

Kijk regelmatig op de website van de heemkondevereniging
Sprang-Capelle:

www.heemkundesprangcapelle.nl